

Eszterházy Károly Katolikus Egyetem  
Történelemtudományi Doktori Iskola

**Hursán Szabolcs**

**Batthyány Lajos Ernő  
könyvtára (1743)**

**Doktori (PhD) értekezés tézisei**

Eger 2024

## 1. A kutatás előzményei, problémafelvetés

Batthyány Lajos Ernő (1696–1765) a magyar történelem kiemelkedő jelentőségű személyisége volt, életéről mégis csak mozaikos kép áll rendelkezésünkre. Ebben komoly szerepet játszik a XVIII. század első felében élt magyar arisztokrácia általános historiográfiai beárnyékoltsága. Az utolsó magyar nemzeti nádor életéről megjelent legjelentősebb szakirodalmi munkát a Móricz Péter szerkesztésében megjelent, 2017-es tanulmánykötet jelenti, melyben egyetlen tanulmány sem érinti Batthyány Lajos kancelláriai működésének 28 évnyi időszakát. Batthyány Lajos bécsi könyvtárának az Akadémiai Könyvtárban levő, 1743-as katalógusa is ismeretlen volt a kutatás számára.

A disszertáció kiindulópontját az 2016 és 2019 közötti időszakra kapott fiatal kutatói álláshelyhez kapcsolódó kutatási program adta, melynek célkitűzése a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában található Batthyány-könyvanyag feltárása volt. Már a kutatás kezdeténél tudni lehetett, hogy az Akadémiai Könyvtárban található források – különböző könyvészeti iratok, katalógusok és persze elsősorban maguk a kötetek – túlnyomórészt Batthyány Lajos Ernő fiaihoz kötődnek, és ekképp nem a disszertáció szoros értelemben vett témájához és időszakához kapcsolódnak. Mindenesetre a disszertáció szempontjából nem tartjuk feleslegesnek a projekt keretében elvégzett munkát, főként mert biztos alapot szolgáltatott a Batthyány Lajos könyvtárával kapcsolatos állítások megfogalmazásához.

A XVIII. század első felében élt magyar arisztokrácia könyves műveltségéről alig áll rendelkezésünkre részletes összefoglalás. Kivételes példát jelent az Esterházy Pál könyvtáráról megjelent a Zvara Edina és Monok István révén megjelent feldolgozás, Esterházy Pál könyves műveltsége azonban legalább egy jó emberöltővel korábbi műveltséget tükröz. Batthyány Lajos könyvtára kapcsán számos kérdést megfogalmazhattunk. Mennyiben kapcsolódik az 1838–39-ben adományozott rohonci és kispéri Batthyány-könyvtár Akadémia Könyvtárban levő állományaihoz? Mi volt a könyvtár sorsa, mi történt a kötetekkel Batthyány Lajos halála után? Milyen személyek voltak hatással Batthyány Lajosra, és ezáltal a könyvtár képére? Milyen nyomokat találunk a könyvtár használatára?

## 2. A követett módszertan, a kutatás helyei és forrásai

A kutatás szempontjából fontos kérdések kapcsán a források csaknem teljes hiányával, más helyeken viszont az átböngészendő források szinte beláthatatlan bőségével találkoztunk. A

kutatás sok esetben teljesen új, eddig feltáratlan területeket érintett, miközben azzal is szembesültünk, hogy a szakirodalomban fontosnak tűnő, releváns kutatási témákról nem áll rendelkezésre elég információ, illetve azok nem elég pontosak. Mivel a kutatást meghatározta a bizonytalanság a releváns források felbukkanásával és a források pontos értelmezésével kapcsolatban, ezért mindenekelőtt a forráskiadás tárgyául szolgáló katalógus feltárásában levő lehetőségeket igyekeztünk kiaknázni.

A katalóguson szereplő könyvtár mibenlétének kutatásánál természetesen az Akadémiai Könyvtár anyaga jelentette a kiindulást. Elsődleges forrásul tehát a Batthyány-könyvtárak adományozásához kapcsolódó dokumentumok, levelek és jelentések, az adományozással bekerült különféle katalógusok és természetesen maga az Akadémiai Könyvtárban levő könyvanyag szolgált. A kutatás körét idővel két olyan gyűjteményre is kiterjesztettük, ahol feltételezni lehetett, hogy Batthyány Lajos könyvei is előbukkanhatnak. Ezek az Iparművészeti Múzeum Könyvtára, ahol elsősorban a testvér, Batthyány Károly könyveit találjuk, valamint a nádor fiához, Batthyány Józsefhez kapcsolódó Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár voltak. A könyvgyűjteményeken kívül mindenekelőtt az MNL-OL Batthyány levéltárában igyekeztünk Batthyány Lajos könyvtárához kapcsolódó információkra lelteni. Az itteni kutatás fő adottságaként érdemes kiemelni, hogy szemben a Batthyány Lajos szerteágazó tevékenységére vonatkozóan rendelkezésre álló hatalmas iratanyaggal, a Batthyány levéltárban a könyvészeti források tendenciózus hiányáról beszélhetünk, ami a szakirodalom előtt is ismert volt.

Két helyen akadtunk figyelemreméltó információkra a katalóguson szereplő könyvanyaghoz kapcsolódóan. A könyvtár eredetére vonatkozóan Strattmann Eleonóra azon levelei alapján bocsátkozhatunk feltevésekbe, amelyeket az 1710-es évek első felében írt fiaihoz, főként Batthyány Lajoshoz. A könyvtár használatára utaló nyomok Batthyány Lajos fia, Batthyány Ádám Vencel levelezésében bukkannak elő. Könyvészeti jellegű dokumentumok csoportjáról szinte csak az ún. törzslevéltár lajstrozomozatlan iratai között van tudomásunk (HU-MNL-OL-P 1313-II.-17.). Ezek azonban mind a katalógus készülte utánról származnak és Batthyány Ádám Vencel könyveinek egy összeírásán kívül nem látható kapcsolódásuk az 1743-as katalógushoz. A Batthyány Lajos által írt leveleket hiába böngésztük, ezekben nem akadtunk olvasmányokra vonatkozó adatokra. Emellett még az Országos Széchényi Könyvtár kéziratos anyagát kutattuk. Meglepetésünkre itt találtuk információértékét tekintve az egész kutatás legkiemelkedőbb forrását, nevezetesen azt a latin nyelvű, *B. Ludovici data biographica* címet viselő életrajzot, mely a kancellárságról való 1746-os lemondásáig foglalja

össze Batthyány Lajos életét öt oldalban. Könnyű hozzáférhetősége ellenére a forrást eddig nem ismerte a kutatás.

### 3. Az új eredmények

Batthyány Lajos könyvtára korábban teljesen ismeretlen volt, és Batthyány Lajos életével is csak érintőlegesen foglalkozott a korábbi történeti kutatás. Batthyány Lajos katalógusa révén a Batthyány I. Ádámot követő csaknem egy évszázadnyi ismeretlenség után nyílt alkalmunk betekintést nyerni a Batthyányak könyves műveltségébe. Ez a kutatás során egyszerre könnyebbséget és nehézséget is jelentő sajátosság meghatározónak bizonyult az elkészült disszertáció szempontjából. A kutatás relevanciája magától értetődő: számos új felismerést tehettünk, és korábban nem ismert összefüggésekre nyithattunk ablakot. Ugyanakkor a nagy időtávra visszatekintő könyvanyag kapcsán sokszor szükségszerűen csak feltevéseket fogalmazhattunk meg, valamint számos elvarratlan szálát voltunk kénytelenek magunk mögött hagyni. Bizonyosra vehető, hogy a későbbi kutatás számos helyen korrigálni fogja a disszertációban szereplő megállapításokat.

A disszertáció készítése során a kutatás sajátosságainak megfelelően nagy hangsúly tevődött a releváns források fellelésére. Az ebbéli erőfeszítéseket nem mindig koronázta siker, mindenesetre az elvégzett munka több újdonságot hozott felszínre, és sikerült olyan forrásokra bukkanni, amelyek elégséges kiindulópontul szolgálhattak érvényes állítások és kérdésfelvetések megfogalmazásához. Az Akadémiai Könyvtár Batthyány-könyvanyagának áttekintése negatív eredménnyel zárult abból a szempontból, hogy – Toldy Ferenc vonatkozó megjegyzéseivel szemben – az egykori Batthyány-könyvadományok ma is meglévő kötetei közt nem találtuk a Batthyány Lajos 1743-os katalógusában szereplő könyvek jól körülhatárolható, biztonsággal azonosítható csoportját. Az itt levő néhány köteten kívül az Iparművészeti Múzeum Könyvtárában sikerült olyan könyvekre bukkanni, amelyek esetében feltehető a Batthyány Lajos könyvtárából való származás. A könyvgyűjteményeken kívül mindenekelőtt az MNL-OL Batthyány levéltárában igyekeztünk Batthyány Lajos könyves műveltségéről árulkodó információkra lelni. Bár a legtöbb áttekintett forráscsoportban itt sem találtunk releváns könyvészeti adatokra, Strattmann Eleonóra és Batthyány Ádám Vencel levelei révén sikerült fényt vetnünk az általunk elemzett könyvtár háttérére és használatára.

Az 1712 és 1714 között Salzburgban tanuló fiához írt levelei alapján kijelenthető, hogy Strattmann Eleonóra nagyfokú tudatossággal és a részletekre való gondos odafigyeléssel

építette fiai, a levelek alapján persze mindenekelőtt Batthyány Lajos karrierjét. Gondoskodott Batthyány Lajos könyveiről és olvasmányairól, elérte, hogy fia felkészült mentoroktól tanuljon, igyekezett fiát a társasági élet különféle kompetenciáival felvértezni, valamint a kapcsolatépítésben is segítette. Strattmann Eleonóra összességében az *honnête homme* eszményének követelményét állította fia elé. Az egyetemi évek után Batthyány Lajos műveltségének formálódásában a következő fontos szakaszt az 1715–16-os nyugat-európai utazás jelenthette. Strattmann Eleonóra 1716-os leveleiben az akkor európai utazásán levő, a fő úticélnak számító Párizsban tartózkodó Lajost könyvek vásárlására buzdítja. A könyvek kiválasztásában nem más, mint Georg Wilhelm von Hohendorf pártfogására bízza, aki Savoyai Eugén politikai bizalmasa és nem mellesleg fő könyvgyűjtő ágense volt. A Párizsba írt levelek idejét követően nem találtunk könyvekre, olvasmányokra utaló sorokat Strattmann Eleonóra fiához írt leveleiben, és Batthyány Lajos levelezését is hiába böngészük.

A források – elsősorban a kötetek beszerzésére vonatkozó – hiányából fakadóan a könyvtár háttéréről, és kialakulásának mikéntjéről alapvetően csak közvetett módon tudunk megállapításokat tenni. Batthyány Lajos katalógusában a nyelvek aránya jól mutatja a tájékozódás fő irányait – első helyen a franciával, másodikon a nem sokkal lemaradó latinnal. Batthyány Lajos számára mindenekelőtt két, részben átfedésben, részben ellentétben álló művelődési közeg szolgálhatott az orientáció háttéréül. Az egyik a korabeli művelt világ latin nyelvű írásbelisége volt, amelyet Batthyány a tomista filozófiai képzést nyújtó salzburgi egyetemen tehetett teljesen magáévá. A másik a rendkívül összetett kulturális közeget jelentő modern franciás műveltség, melynek mindenesetre központi részét képezte az a jórészt természettudományos ihletettséggel racionalizmusból táplálkozó, politikai, társadalmi, esztétikai útkeresésként jellemezhető szellemi irányultság, amelyre összefoglaló néven (korai) felvilágosodásként szokás hivatkozni. A német nyelv kapcsán, harmadik fő tájékozódási térről a Német-Római Birodalom műveltségére mutathatunk rá. A németországi irodalom jelenléte – kiegészülve az északi protestáns országok olyan szerzőivel, mint Grotius, Pufendorf vagy Locke – már felekezeten átívelő kulturális horizontot jelentett. A Batthyány Lajos katalógusán szereplő műveltség összképe eklektikus, amely a kor jellemző sajátosságai mellett több egyedi vonást is tartalmaz. Batthyány Lajos könyvtára a korabeli magyar viszonyok között egyedülállónak tekinthető, melyet – főként a korabeli arisztokrácia könyves műveltségére irányuló kutatás hiányosságai miatt – csak nehezen tudunk más gyűjteményekkel összehasonlítani.

Batthyány Lajos katalógusán több sajátos hatásra, érdeklődésre utaló tematikus csoport különíthető el. A könyvanyag egyik legfontosabb sajátossága a janzenizmus hangsúlyos jelenléte, olyan szerzők fő műveivel, mint Pascal, Quesnel, Arnauld, Letourneux, hogy csak a legfontosabbakat említsük. Csak találgatni tudunk, milyen hatást gyakorolt Batthyány Lajosra az eszmeáramlat egyik jellemző vonása, a jezsuita rend negatív megítélése. Az érdeklődés egy különös nyomaként említhetjük egy jezsuita atya európai botrányt kavaráó perének 1731-es dokumentumgyűjteményét. A jezsuiták több fontos szerző – Segneri, Croiset, Bourdaloue – művével vannak jelen a katalógus Theologici szakjában, azonban nehéz megítélni, hogy mennyiben képezi ez a jelenlét a janzenizmus ellensúlyát (nem szorosan a fő vitapontokat érintő, vagy polemikus műveikkel szerepelnek). A janzenizmus kapcsán lehet említeni, hogy II. Rákóczi Ferenc több szempontból is fontos vonatkoztatási pontot jelenthet a számunkra (barátsága Batthyány II. Ádámmal, franciás műveltsége, stb.). Akár egy olyan szembeállítást is megkockáztathatunk, hogy míg a főként a janzenizmus által szabott irányvonalhoz merevebben igazodó II. Rákóczi Ferenc gondolkodására – Köpeczi nyomán – egy a „spanyol maximákat” elítélő felfogás a jellemző, addig Batthyány Lajos könyvtárának vizsgálata során egy olyan műveltség képe tárul elénk, ami nyitottabb volt a politikai és erkölcsi gondolkodás árnyaltabb és összetettebb módjai felé. A katalógusban súlyponti szerepet játszó udvari műveltség kulcsműveként Balthasar Gracián *L'Homme de cour*-ját érdemes kiemelni.

A Batthyány Lajos életéhez való személyes kötődés a legjobban az útleírások, szótárak, nyelvkönyvek egy jól körülhatárolható csoportjában mutatható ki, mely kötetek minden bizonnyal Batthyány Lajos európai utazása kapcsán lettek beszerezve. A Hohendorf levelében említett, Párizsban megismert Gesvres márki válási ügyét tárgyaló kiadvány jelentősége abban áll, hogy a nyugat-európai utazás Batthyány Lajos érdeklődésére gyakorolt befolyásának konkrét példáját jelenti. A Historici szak számottevő csoportjait képezik az életrajzi irodalom, az egyes európai országok történelmét tárgyaló művek és persze Magyarország történelme (aminek olvasása felett Strattmann Eleonóra külön örömét fejezte ki egyik levelében). A Politici szakon jellemző a politikaelmélet, az aktuálpolitikai célzatú pamfletek (főként a XVII. század végéről és a XVIII. elejéről) és a diplomácia irodalmának jelenléte. A római és birodalmi jog kötetekben Batthyány Lajos tanulmányai és kancelláriai munkájának feladatai köszönnek vissza (bár ezekről a vonatkozó szakirodalom hiányában nem sok mindent tudunk mondani). A hazai jogi ismeretek fontossága miatt Szegeci János jogi szinapszist emelhetjük ki. Az egész katalógus egyik legjelentősebb vonulatát képezik a szépirodalmi művek: történelmi fikciók, gáláns irodalom (több tartósan népszerű szerzővel és

nőírókkal) és a kortárs francia drámairodalom. A szépirodalmi gyakorlat, a művészetelmélet és az antik irodalom jelentőségét egyszerre példázza Boileau Longinusz-fordítása, a *Traite de la sublime*. A modern nyelvi, műveltségi, erkölcsi eszményt közvetítő művek a nevelésnek tulajdonított jelentőségre utalnak. Több mű feltűnésének háttérében egyértelműen arra gondolhatunk, hogy azokat Batthyány Lajos fiai neveltetése kapcsán szerezte be. Ennek kapcsán emelhető ki a kéziratok közül Batthyány Lajos fia, József Cornelius Nepos német nyelvű fordítása is.

Izgalmas kérdést jelent, hogy Batthyány Lajos érdeklődésén túl a személyes hatások milyen eredője alakította a könyvtár képét. Bár alapvetően csak feltételezéseket tehetünk, ebből a szempontból a könyvtár anyagának több rétegét is elkülöníthetjük. Szinte bizonyos, hogy a könyvtár egy része XVII. századi előzményekre – vagy legalábbis egy Batthyány Lajost megelőző generációhoz tartozó személy vagy személyek gyűjtésére – vezethető vissza (azzal együtt, hogy a XVII. század második feléből származó és régebbi könyvek egy részét Batthyány Lajos is beszerezhetette). Több nyom is arra utal, hogy a könyvtár egy része akár Batthyány Lajos apjára, Batthyány II. Ádámra is visszavezethető lenne. Bár az ebbe az irányba mutató jelek külön-külön meggyőzőnek tűnnek, mégsem sikerült egyelőre olyan egyértelmű összefüggésre rámutatni, ami alapján biztos alapokra lehetne helyezni ezt az eredeztetést. A spanyol örökösödési háború aktuálpolitikai célzattal íródott pamfletjei háttérében – Batthyány II. Ádám ekkor már nem él – már egy másik, ebben az időben politikai érdeklődést mutató személy hatását feltételezhetjük. Elképzelhető, hogy a könyvek ezen körében Lajos salzburgi mentorának, Caspar Florentin von Consbruchnak hatását látjuk viszont, aki éppen ebben az időben játszott kiemelkedő szerepet a nagypolitika színpadán. Nem lehet kizárni a Strattmann rokonság hatását sem.

A könyvtár meghatározó franciás vonulatát nyugodtan tulajdoníthatjuk Strattmann Eleonóra érdemének, aki levelei alapján szívügyének tekintette a franciás műveltség fia általi elsajátítását. Strattmann Eleonóra több megnyilatkozása is arra enged következtetni, hogy önálló véleménye volt a politikának és műveltségnek a – korabeli közfelfogás szerint – férfiak világához tartozó területein is. Ugyanakkor kérdést jelent, hogy a könyvtár mely kötetei, vagy részei esetében valószínűsíthetjük a valamiképpen Strattmann Eleonórához köthető származást. Azt sem tudjuk, hogy volt-e Strattmann Eleonórának könyvtára. Mindazonáltal a lelkeségi és nevelési irodalom bizonyos művei, valamint a szépirodalom, különösen a regények alapján kirajzolható a művek egy olyan köre, amely mögött kézenfekvő női olvasót feltételezni. A Strattmann Eleonóra leveleiben olvasható, a Batthyány Lajos olvasmányaira,

könyves műveltségére vonatkozó megjegyzéseknek azért is tulajdoníthatunk különös jelentőséget, mert írójuk tervszerű pedagógiai program mentén igyekezett alakítani fia neveltetését. Emellett Strattmann Eleonóra Batthyány Lajos fiainak neveltetésére is hatással kívánt lenni – amire a példát az unokákkal íratott politikai tárgyú levelek jelentik. Ha a meglevő forrásokat vesszük kiindulási alapul, Batthyány Lajos könyvtárának képe a legnagyobb hatást párizsi vendéglátója, Georg Wilhelm von Hohendorf gyakorolhatta. Az erős szépirodalmi orientáció forrását – saját levele, a róla szóló kortárs megjegyzések és könyvtára alapján is – sokkal inkább van okunk Hohendorfnál keresni, mint Strattmann Eleonóránál. Bécsi tartózkodása alatt még számos más személy és közeg is hatással lehetett Batthyány Lajos műveltségére. A szóba jöhetőek közül nyilván Savoyai Jenő körét érdemes külön is említeni.

A könyvtár használójaként egyértelműen Batthyány Lajos fiát, Batthyány Ádám Vencelt ismerhettük meg. Számos kötetéről tudjuk, hogy Pozsonyba került Batthyány Ádám Vencel használatára, aki a könyveket húszas évei elején, a helytartótanácsi állásra készülve forgathatta 1742–43-ben. A könyvanyag Ádám Vencel általi recepciója kapcsán a legfigyelemreméltóbb jellegzetesség a szépirodalmi érdeklődésnek a könyvekből és egyéb forrásokból is kiolvasható előtérbe kerülése. Egészen sajátos mintázatot láthatunk kirajzolódni abban, hogy miközben Batthyány Lajos egyedülláló politikai súllyal bírt (az ország utolsó nemzeti nádoraként egyenesen történelmi jelentőséggel), egyenes ági leszármazottai, fia, Ádám Vencel, unokája, II. Lajos, és dédunokája, Fülöp herceg – legalábbis amennyire eddigi ismereteink alapján, életük mozaikjaiból meg tudjuk ítélni – egyaránt távol tartották magukat az országos politikától, és életük középpontjában sokkal inkább a szépirodalom és kulturális mecénatúra állt. Különösen érdekes, hogy a jelenség eredete, úgy tűnik, nem a XVIII. század második felének politika- és társadalomtörténeti változásaiban keresendő, hiszen Bél Mátyás már 1744-ben arról ír (amikor még Batthyány Lajos nem is ért pályája csúcsára), hogy Ádám Vencel a közügyektől távol kívánja folytatni életét. Izgalmas kérdés, hogy ezt az orientációt pontosan mire és meddig lehet visszavezetni, hiszen hasonló jelenséggel már Hohendorfnál, sőt Savoyai Eugénál is találkozunk. Ádám Vencel egyébként a források alapján problémás személyiség lehetett, zavaros ügyekbe is beleártotta magát, valamint nagymértékű adósságot halmozott fel. Bár az 1750-es évek elejéről való említések után alapvetően nyomát veszítjük Batthyány Lajos könyvtárának, valószínűsíthető, hogy legnagyobb része is Batthyány Ádám Vencel kezei között szóródott szét.



Az elvégzett munka a szoros értelemben vett könyvtörténeti szempontokon túl is érdekes hozadékokkal szolgált. Több, a további kutatás szempontjából is különleges értékű forrásra bukkantunk. Ilyennek tekinthetők Leporini, a későbbi II. József császár és király történelemtanárának possessor bejegyzésével ellátott kötetek, Georg Wilhelm von Hohendorf egyetlen Batthyány Lajoshoz írt levele, vagy Batthyány Lajosnak az Országos Széchényi Könyvtárban fellelt életrajza. Batthyány Lajos korábban ismeretlen kapcsolataira derült fény. Mentorai különleges személyiségek voltak. Latin nyelvtanára, Consbruch egyedülálló politikai tapasztalattal bírt. Hohendorf szerepe kapcsán vethető fel az egyik legizgalmasabb kérdés, nevezetesen, hogy vajon miben állhatott Batthyány Lajos és testvére, Károly kapcsolata Savoyai Eugénnel, amelyben nyilván döntő szerepet játszott Strattmann Eleonóra közvetítése. Olyan alig ismert személyeket is megismerhettünk Batthyány Lajos életének fontos szereplőiként, mint a salzburgi időszakban támogatást jelentő Longueval hercegnő (akinek azonosítása még most sem egyértelmű), vagy Strattmann Eleonóra sógornője, Eleonore Therese Schellart, akitől – amint az a szakirodalomban is kevésbé hangsúlyozott tény – a bécsi hitbizomány és hitbizományi ház is származik. Könyv árulkodik a párizsi tartózkodás idején megismert Gesvres márkival való találkozásról. Batthyány Lajos mecénási törekvései kapcsán a bencés szerzetes Koptik Odóval és Szilágyi Sámuel, református kancelláriai ügyvivővel találkozhattunk. Izgalmas kérdés, hogy vajon volt-e kapcsolat a janzenizmus elkötelezett hívének számító Franz Anton von Sporckkal. Erre utalhat, hogy a Geographici szakon egy Sporck uradalmakat bemutató, 1712-es művet is találhatunk. Franz Anton lánya, Maria Eleonore von Sporck két német nyelvű fordításával is jelen van a katalógusban.

A francia dominanciájú könyvanyag a hazai viszonyok között csak később (még az arisztokrácia esetében is csak a 18. század végén) általánossá levő tendenciákat vetít elő. Az egyik ilyen a szekularizáció. A Batthyány család három generációjának könyvtárainál a XVIII. század elejétől az újkor kezdetéig végbemenő erőteljes szekularizációs folyamat vehetünk szemügyre, melynek mibenlétét megfogalmazhatjuk úgy, hogy egyrészt a vallásos jellegű kultúrát a tudományos vagy gyakorlatias érdeklődés váltotta fel, másrészt, hogy a vallás helyébe a szépirodalom lépett (itt külön is gondolva a női olvasókra). Batthyány Lajos 1743-as katalógusa is már meglehetősen csekély arányban tartalmaz teológiai irodalmat. A nádor fiának, Batthyány Tódornak az MTA Könyvtárában található, különböző tárgykorok szerint bekötött könyveinél a teológia már nem is képez önálló csoportot. A hozzá köthető tízezres nagyságrendű kötet között is csak néhány vallásos jellegű könyvet találunk.

Batthyány Tódor fia, a nádor unokája, Batthyány Antal József, amikor 1817-ben a kisbéri könyvtár szelektálása mellett döntött, az a teológiai anyag Rohoncra elszállítását, gyakorlatilag kiselejtezését jelentette – a klasszikus filozófiai művekkel, a politikai-, jogi-, orvosi-, természettudományos-, technológiai-, és gazdasági irodalommal egyetemben. Kisbéren a magyar vonatkozású, történelmi tárgyú, szépirodalmi vagy a művészet körébe tartozó kötetek maradtak.

Jelen kutatás kézenfekvő folytatását jelentené Strattmann Eleonóra levelezésének teljesebb körű feldolgozása, fiai tanulmányaival a fókuszban. Batthyány II. Ádám életének kutatása is bizonyára számos érdekes hozadékkal szolgálna. A Batthyány-család hercegi ágának XVIII. századi történetét akár nevelési sikerek és kudarcok sorozataként is felfoghatjuk. Különleges siker koronázta Strattmann Eleonóra azon igyekezetét, hogy fiai fényes pályát fussanak be: Lajos politikusként, Károly katonaként és udvari emberként ért a csúcsra. Batthyány Lajos gyermekei közül különösen sikeresnek tekinthető Antónia és József karrierje: előbbi főudvarmesternőként lett a legmagasabb körök tagja, utóbbi pedig nemcsak a legfőbb hazai egyházi méltóságot viselte, hanem az uralkodóház bizalmas tanácsadójának is számított. Ugyanakkor Batthyány Károlyt már a szakirodalomban is többen tették meg felelősnek II. József sikertelen neveltetéséért. Tragikusan fiatalon elhunyt fiának, Jenőnek írott levele is egy elégedetlen atya képéről árulkodik. Batthyány Lajos elsőszülött fia, Ádám Vencel életének számos vonása is megengedi, hogy esetében egyfajta nevelési kudarcról beszélhessünk. Batthyány Lajos fiai – amennyire tudjuk – nem intézményi keretek között folytatták tanulmányaikat (a papi pályára lépő Batthyány József kivételével), hanem magánoktatásban részesültek. Az ő neveltetésük és tanulmányainak megismeréséhez a családi levelezés szolgálna elsődleges forrásul. Leporini oktatói tevékenységének további elemzésével akár II. József neveltetésére vonatkozóan is felismeréseket tehetünk.

Végezetül el lehet mondani, hogy a kutatás révén a Batthyány család életének rejtett vonásaira derült fény. A szemünk elé kerülő képkockák akkor is különös érdeklődésünkre tarthatnak számot, ha nem is mindig tudjuk pontosan megmondani, mi is az, amit láttunk. Jelen munka – minden tökéletlensége ellenére – a szerzői szándék szerint egy lépést jelent azon az úton, mely közelebb visz azon kérdés megválaszolásához, hogy mit jelentett a magyar történelem egy kiemelkedő főúri családjához tartozni, annak legsikeresebb időszakában.

## 4. Publikációs tevékenység

Batthyány Lajos nádor (1696-1765) katalógusa különös tekintettel a magyar vonatkozású és antik anyagra, valamint a Theologici szakra, *Magyar Könyvszemle* 135 (2019) 2. sz. 138–172.

*Batthyány könyvtárak az Akadémiai Könyvtárban.* In: Teleki József: Tanulmányok az Akadémiai Könyvtár alapítójáról és a Magyar Tudományos Akadémia első elnökéről. Szerk. Molnár Andrea. Budapest, MTA, 2019. 196–216. (A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Közleményei 40)

*Batthyány-könyvtárak adományozása a Magyar Tudós Társaságnak 1838–39-ben.* In: Doktoranduszok VII. és VIII. konferenciájának tanulmányai. Szerk. Rózsa Sándor. Eger, Eszterházy Károly Egyetem Líceum Kiadó, 81–102.

A kispéri Batthyány-könyvtár. Az 1838-ban a Magyar Tudós Társaságnak adományozott állomány rekonstrukciója és bemutatása. *Fons* 29. (2022) 4. sz. 421–460.

*Batthyány Lajos Ernő könyvtára (1743).* Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ, 2023. (A Kárpát-medence koraújkori könyvtárai 12)

### **Megjelenés előtt álló tanulmányok:**

*Batthyány Libraries in the XVIIIth Century Hungary – a National Conference Bibliology and Cultural National Heritage, 17th edition* konferencia (Alba Iulia/Gyulafehérvár, 2023. 06. 15–16.) tanulmánykötetében. 275–287.

*Nyelvtanulás, nyelvhasználat és kommunikáció Gróf Batthyány II. Ádámné Strattmann Eleonóra (1672–1741) fiainak neveltetésében – Emlékezet és felejtés a magyar kultúrában: „térközök-időközök”* konferencia (Sopron – Eisenstadt, 2022. 08. 31. – 09. 03.) tanulmánykötetében

*Batthyány Lajos kancellár és kéziratai – a VI. Scriptorium* konferencia (Veszprém, 2023. 05. 10–11.) tanulmánykötetében

*A Batthyány család hercegi ágának könyvtárai a XVIII. században – az Elitek, udvarházak, kastélyok és paloták életvilágai* konferencia (Budapest, 2023. 05. 30.) tanulmánykötetében

*Batthyányak és jezsuiták a XVIII. században – a Pray 300 konferencia (Budapest, 2023. 09.*

11.) tanulmánykötetében